

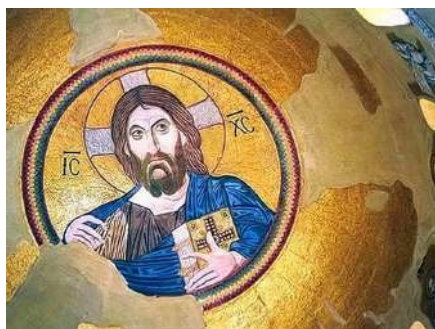
Μονή Δαφνίου

Στα αριστερά της Ιεράς Οδού, σε απόσταση 11 χλμ. από το κέντρο της Αθήνας δεσπόζει το καθολικό της Μονής Δαφνίου. Η Μονή Δαφνίου ιδρύθηκε τον 6ο αιώνα μ.Χ. επί της Ιεράς Οδού, που οδηγούσε από την Αθήνα στην Ελευσίνα. Ιδρύθηκε πιθανότατα στη θέση όπου βρισκόταν ο ναός του Δαφναίου Απόλλωνα -από όπου προέρχεται η ονομασία της- ο οποίος καταστράφηκε το 395 μ.Χ. από επιδρομή των Γότθων. Από ανασκαφές που έχουν διενεργηθεί

στο χώρο έχουν βρεθεί διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη, τα οποία εικάζεται ότι ανήκαν στον αρχαίο ναό.¹ Σύμφωνα με άλλη άποψη, το Δαφνί πήρε το όνομά του από τις δάφνες που φύονται άφθονες στην περιοχή.

Η Μονή βρίσκεται εντός τετράγωνου περιβόλου, με πύργους, επάλξεις και δύο πύλες εξόδου, στην ανατολική και στη δυτική πλευρά. Στο εσωτερικό του περιβόλου δεσπόζει το Καθολικό. Στα βόρεια βρίσκονται τα ερείπια της Τράπεζας και παράλληλα προς τις τέσσερις πλευρές του περιβόλου τα ερείπια των κελιών των μοναχών. Η ανατολική και δυτική πτέρυγα, που αναπτύσσονται νότια του Καθολικού, αποτελούν βοηθητικά κτίσματα της Μονής, των οποίων, λόγω των συχνών μετασκευών και παρεμβάσεων, είναι δύσκολο να οριοθετηθεί χρονικά η αρχική φάση κατασκευής.

Στα δυτικά της Μονής βρίσκεται υπόγεια κιστέρνα, με υπόγειο δίκτυο αγωγών, που επικοινωνούσε με πηγάδια έξω από τη Μονή. Σώζονται επίσης ερείπια υπόκαουστου. Στα νότια του αύλειου χώρου της Μονής, ερείπια υπόστυλων

Μ. Δαφνίου. Ψηφιδωτό Παντοκράτορα.

αιθουσών, δεν έχουν ακόμα ταυτιστεί με ασφάλεια με κάποιο κτήριο του μοναστηριού.

Το Καθολικό της Μονής, που είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου, έχει οικοδομηθεί στα τέλη του 11ου αιώνα μ.Χ., πάνω σε παλαιοχριστιανικό ναό του 6ου αιώνα. Στο σχέδιο ακολουθεί τον σύνθετο οκταγωνικό τύπο ναού και διαθέτει νάρθηκα και εξωνάρθηκα. Πάνω από τον νάρθηκα, στο ύψος της στέγης υπήρχε όροφος, που χρησί-

μευε ως κατοικία του ηγούμενου ή βιβλιοθήκη. Ο εξωνάρθηκας προστέθηκε στις αρχές του 12ου αι. και είχε τη μορφή ανοικτής στοάς με ιωνικούς κίονες στην πρόσοψη, πιθανότατα προερχόμενοι από κάποιο ερειπωμένο ρωμαϊκό κτίσμα της περιοχής. Στους χρόνους της Φραγκοκρατίας, αρχές 13ου αιώνα, οι Φράγκοι Κιστερικανοί μοναχοί, στην κατοχή των οποίων βρέθηκε το μοναστήρι, πραγματοποίησαν ανακατασκευή του εξωνάρθηκα, ύστερα από ζημιές που προκλήθηκαν από ισχυρό σεισμό. Έτσι ο εξωνάρθηκας απέκτησε τα οξυκόρυφα τόξα και την ελικοειδή σκάλα στον βόρειο εξωτερικό του τοίχο. Άλλη μία παρέμβαση των Κιστερικανών μοναχών, ήταν η μετατροπή της υπόγειας κρύπτης, κάτω από το νάρθηκα, σε μαυσωλείο για την ταφή των Δουκών του Δουκάτου της Αθήνας.

Το Καθολικό έχει κτιστεί με φροντίδα και ακρίβεια. Οι ήμερες επιφάνειες των τοίχων του βεβαιώνουν ότι κτίστηκε από σπουδαίο εργαστήριο της ελλαδικής σχολής. Στη σύνδεση του κτηρίου με εργαστήριο της ελλαδικής σχολής,

Καθολικό Μ. Δαφνίου. Άποψη του εξωτερικού από ΒΑ.

Μ. Δαφνίου. Ψηφιδωτό με παράσταση της Γέννησης της Θεοτόκου.

Μ. Δαφνίου. Ψηφιδωτό με παράσταση της Μεταμόρφωσης.

συνηγορούν οι μεγάλοι δόμοι που σχηματίζουν σταυρούς, η ζώνη των οποίων φτάνει μέχρι την ποδιά των παραθύρων. Από τη ζώνη των παραθύρων και πάνω αρχίζει η πλινθοπερικλειστή τοιχοδομία, η οποία χαρακτηρίζεται για την κανονικότητα και τη λιτότητά της. Με βάση το λιτό κεραμοπλαστικό διάκοσμο, το μνημείο χρονολογείται γύρω στο 1080μ.Χ. Το μοναστήρι παρέμεινε γνωστό στο πέρασμα των αιώνων για τον πλούσιο, άριστης ποιότητας και υψηλής έμπνευσης ψηφιδωτό του διάκοσμο. Λόγω των υπέροχων ψηφιδωτών του άλλωστε εντάχθηκε το 1990 στον κατάλογο των μνημείων παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO.

Η ψηφιδωτή διακόσμηση της Μονής Δαφνίου χρονολογείται στα τέλη του 11ου αιώνα και εκφράζει μία από τις τρεις τεχνοτροπικές τάσεις της μνημειακής ζωγραφικής της περιόδου αυτής. Πιο συγκεκριμένα στα ψηφιδωτά της Μονής Δαφνίου εισάγεται για πρώτη φορά στη μνημειακή ζωγραφική η κλασική παράδοση, δείγματα της οποίας είχαμε πρωτοδεί μόνο στη ζωγραφική χειρογράφων των χρόνων της Μακεδονικής Αναγέννησης, δηλαδή τον 10ο αιώνα. Για πρώτη φορά λοιπόν βλέπουμε τις μεθόδους και το ύφος της κλασικής και ελληνιστικής τέχνης, τέχνης ουμανιστικής, γεμάτης χάρη και ομορφιά, να εφαρμόζονται με τόση συνέπεια και συστηματικότητα,² γεγονός το οποίο μαρτυρά την κλασική παιδεία των ζωγράφων και τη θητεία τους σε κάποιο εργαστήριο της πρωτεύουσας. Μόνο ο Παντοκράτορας στον τρούλο, μερικοί Προφύτες από το τύμπανο του τρούλου, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος στην Πρόθεση και ο Άγιος Νικόλαος στο Διακονικό, μαρτυρούν διαφορετική καταγωγή προτύπων αντικλασικής παράδοσης.³

Κατά τα άλλα στα ψηφιδωτά του Καθολικού απηχείται η αναβίωση των κλασικών προτύπων στους κοσμικούς και εκκλησιαστικούς πυρήνες διανόησης της πρωτεύουσας, που ακολούθησε τον θρίαμβο της ορθοδοξίας ύστερα από

την περίοδο της εικονομαχίας, και έγινε ιδιαίτερα αισθητή την περίοδο της Δυναστείας των Μακεδόνων, μέχρι και τους χρόνους της Δυναστείας των Κομνηνών.⁴

Εκτός από την εισαγωγή της νέας τεχνοτροπίας στην απόδοση των τοπίων και των μορφών, εντοπίζονται και άλλες δύο καινοτομίες, που αφορούν στο εικονογραφικό πρόγραμμα της εκκλησίας. Στον ναό βλέπουμε να μειώνεται η απεικόνιση μεμονωμένων αγίων, ενώ απουσιάζουν οι μοναχοί και οι άγιες γυναίκες. Παράλληλα υπάρχει προτίμηση στις ευαγγελικές σκηνές, αφηγηματικού χαρακτήρα. Με λίγα λόγια στο Δαφνί κυριαρχεί το αφηγηματικό στοιχείο επί του ιεραρχικού – λειτουργικού.⁵ Οι συνθέσεις από τον Κύκλο των Παθών και της Ανάστασης είναι περισσότερες, γεγονός που αποδεικνύει ότι τώρα ενδιαφέρει περισσότερο η ανθρώπινη πλευρά του δράματος.⁶ Η δεύτερη καινοτομία είναι ότι το εικονογραφικό πρόγραμμα εμπλουτίζεται με σκηνές από το βίο της Παναγίας, καθώς το Καθολικό είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Παναγίας.

Το καθολικό της Μονής Δαφνίου επομένως, αντιθέτως με την επικρατούσα άποψη για τη Βυζαντινή Τέχνη, είναι το Βυζαντινό μνημείο, στο οποίο ξεναζωντανεύει η αγάπη για την Κλασική αρχαιότητα!

Σοφία Γρυδάκη
Αρχαιολόγος & Ξεναγός

Σημειώσεις

1. Πανσελήνου, Ν., «Βυζαντινή Αθήνα», σ. 69.
2. Βασιλης Σκουλάς, «Βυζαντινή αρχαιολογία», σημειώσεις για τη Σχολή Ξεναγών, σ.131.
3. Νάνω Χατζηδάκη, «Ελληνική Τέχνη – Βυζαντινά Ψηφιδωτά», σ. 21.
4. Βασιλης Σκουλάς, «Βυζαντινή αρχαιολογία», σημειώσεις για τη Σχολή Ξεναγών, σ.131.
5. Diez E. – Demus O., "Byzantine Mosaics in Greece, Hosios Lucas and Daphni.", σ. 46.
6. Μ. Χατζηδάκη, «Βυζαντινά μνημεία Αττικής και Βοιωτίας», σ. 18.